

Miskolc és a magyar őskőkor-kutatás

(1891—1945)

„1891 augusztus havában történt, hogy Bársony János, Miskolc Város tisztügyi-ügyésze a miskolci Alsó-Papszer utcának Szinva felőli sarok-telkén, házépítés közben, három jókora kovaszakócát talált. A legszebb szakócát a következő év december 26.-án Herman Ottónak adta, tudva azt, hogy Herman Ottó még az eldobott kavicsot is figyelemre méltatja. És Herman Ottó legott felismerte a leletben a jégkorszaki ősember kőszerszámát, evvel a jégkorszaki ősember magyarországi tartózkodásának kétségtelen bizonyítékát” — írja *Lambrecht Kálmán* Herman Ottó nekrológiájában.¹

A „Bársony-házi szakócák”, amelyeknek paleolit voltát végül sem sikerült megnyugtatóan bizonyítani, új szakaszt nyitottak a magyar őskőkor-kutatásban. 1865-től — az első pattintott kőeszközök előkerülésének idejétől — 1891-ig a szórványosan, lassan gyűlő anyag kronológiája feletti vitában a hazai pleisztocén-rétegek meglétét tagadó geológusok véleménye volt az irányadó.² Herman Ottó fáradhatatlan lelkesedése, a saját igazába vetett hite kellett, hogy a bársonyházi leletek kapcsán 1906-ban megkezdjék Miskolcnak és környékének geológiai felmérését, sztratigráfiájának tisztázását. Ezzel kezdetét veszi a magyar paleolitikus kutatás második szakasza, a fellendülés, amely a bükk-i barlangok zömének feltárását eredményezte, s végső soron a Kárpát-medence őskőkorának megismerését alapozta meg.

A Bársony-házi leletek, és általában az őskőkorinak ítélt eszközök időrendi besorolásával kapcsolatos, évekig tartó, az országhatárokon is átgyűrűző, folyóiratok hasábjain, előadásokon, különböző nyilvános fórumokon folyó vita végleges eldöntésére hivatott vizsgálatssorozat elvégzésére a Földtani Intézetet jelölték ki, s a munka irányításával *Kadić Ottokár* fiatal geológust bízták meg. „A lelet (ti. a miskolci szakócák) rendkívüli fontosságát felismerve, Herman Ottó az egész ügyet a legilletékesebb hazai intézethez: a Földtani Intézethez utalta, óhajtva, hogy az Intézet a miskolci ősember kérdését földtani alapon tisztázza és a nyomait a közeli Bükk-hegység barlangjaiban tovább kutassa. A Földtani Intézet igazgatósága készséggel vállalkozott az érdekes kérdés további megoldására, s 1906-ban elrendelte Miskolcz város vidékének földtani tanulmányozását és a Bükk hegység barlangjainak rendszeres kutatását. A nevezett év a hazai barlangkutatások történetében fordulatot jelent, mert ez talán az első eset, hogy barlangjaink kutatását tudományos intézet karolta föl. A Földtani Intézethez később a Miskolci Múzeum és a Magyar Nemzeti Múzeum is csatlakoztak, s mindegyik a maga részéről nagyobb összegekkel támogatta a kutatók törekvéseit. A kutatásokat siker koronázta, amennyiben már a következő, 1907. évben a hátori Szeleta-barlangban az ősembernek első gyönyö-

rűen megmunkált babérlevélhegyei... kerültek a kutatók birtokába. Az ásatás sikerein fel buzdulva, a barlangokat mások is kielégítő eredménnyel kezdték kutatni”.³

Bár a közvetlen irányítás a nagyobb lehetőségekkel bíró országos szerv hatáskörébe tartozott, Miskolc város és a múzeum — több okból — végig egyik központja maradt a magyar paleolitikutatásnak: 1. Az egész nagy geológiai felmérés, s a nyomában kibontakozó szisztematikus őskőkor-kutatás miskolci indítékú, a Bársony-házi szakócák lelőkörményeinek tisztázását célozta. 2. Miskolc a Bükknek és vidékének nagy kulturális és ipari központja. A Bükk, mint barlangokkal tűzdelt, karsztos tönkfelszín,⁴ különösen alkalmas a kérdéses vizsgálatok elvégzésére, mert a barlangok erózióinak kevésbé kitett kitöltéseiből rekonstruálhatók a jégkorszaki események, klímaváltozások. 3. Miskolc város és a múzeum Herman Ottó halála után is szívén viselte a magyar őskőorkutatást, s a mindenkor lelkes erkölcsi támogatáson túl kisebb-nagyobb összegeket is rendelkezésre bocsátott a lelőhelyek feltárásához.

Így jött létre az anyagi hozzájárulás arányában Miskolc paleolit-gyűjteménye, melyről *Lambrecht Kálmán* írta: „... a Magyar Nemzeti Múzeum és a Miskolci Múzeum pedig kegyelettel őrzi meg régiségtárában Herman Ottó feltve őrzött kincseit: a jégkorszak ősemlékének első magyarországi emlékeit, felismerőjük lángelméjének értékes bizonyítékait.”⁵

A bükki barlangok kutatása 1906-ban indul, amikor *Kadič* a *Büdöspesztben* és a *Kecskelyukban* eredménytelen próbaásatást végez. 1907-ben Herman Ottó útmutatásai alapján kezdi meg a hármori *Szeleta-barlang* feltárását. A vastag jégkori kitöltésben talált eszközöket *H. Obermaier* bécsi régész hamisítványoknak minősítette, de a további ásatások eredményei végül is nemzetközi elismerést hoztak a magyar paleolitikumnak, és *Kadič Ottokárnak* személy szerint, geológiai szempontokat messzemenően figyelembe vevő ásatási metodikájáért. A *Szeleta-barlang* leleteinek kellő jelentőséget tulajdonítottak Miskolc város vezetői is: Gálffy Ignác múzeumigazgató és Tarnay Gyula főispán közbenjárására a földművelésügyi miniszter 4000 korona költséget folyósít a *Szeleta-barlang* ásatásainak befejezésére. Ez az összeg azonban elég nagy ahhoz, hogy olyan jelentős és fontos leleteket szolgáltató új barlangokban kezdjék meg a feltárásokat, mint *Hillebrand Jenő* az *Istállóskői* és *Balla-barlangban*, *Éhik Gyula* a *Peskőben*, *Kadič* pedig a *Szeletán* kívül a *Puskaporosi* kőfülkében, a *Háromkúti*, a *Csókási*, a *Szentistván-barlangban* kezdett ásatást és folytatta a *Büdöspeszt* feltárását.⁶ *Hillebrand Jenő* évről évre folytatja istállóskői munkáját, s átveszi a *Peskő-barlang* ásatását is. „Az elmúlt nyár és őszi folyamán a Földtani Intézet, a Miskolci Múzeum s a Magyar Tudományos Akadémia támogatásából és megbízásából, részben pedig a Barlangkutató Bizottság megbízásából 3 hónapig kutattam hazánk több vidékének barlangjait”⁷ (*Hillebrand Jenő*). 1913-ban ugyanő már így ír az alig hét éve megindult rendszeres feltárásokról: „Amióta hazánkban, Herman Ottó kezdeményezésére — különösen a Földtani Intézet és a Miskolci Múzeum támogatásával — a rendszeres barlangkutatások megindultak, aránylag gyors egymásutánban követik egymást az ősemlék nyomait napfényre hozó leletek.”⁸

Az első világháború első éveiben a bükki barlangok nagy lendülettel folyó feltárásai nem állnak le. A Földtani Intézet költségén és magánszemélyek támogatásával a megcsappant anyagi lehetőségekhez mérten intenzív feltárás

folyik pl. az Istállóskői-barlangban, melyről *Kadič Ottokár* a Barlangkutató Szakosztály működéséről szóló beszámolójában a következőket jelenti: „Az Istállóskői-barlang. A miskolci múzeum anyagi támogatásával és a Barlangkutató Szakosztály megbízásából ebben a barlangban Hillebrand Jenő dr. július 9-től 19-ig folytatta a múlt év ásatásait. Ez alkalommal a megelőző évben felfedezett pleistocaen tűzhelyből számos szebbnél szebb aurignaci típusu köeszköz került birtokunkba”. S itt olvashatunk arról is, hogy a Miskolci Múzeum már az ásatásokkal egyidőben gondoskodik a kikerülő leletek szakszerű kiállításáról.⁹

1916-ban *Kadič* a Puskaporosi-barlangot Herman Ottóról nevezi el,¹⁰ s ugyanakkor a Magyarhoni Földtani Társulat Barlangkutató Szakosztálya és a Borsod-Miskolci Múzeum emléktábla felállítását határozza el, Herman Ottónak és munkásságának szentelve.¹¹ A kivitelezésre azonban akkor nem kerül sor. A Miskolci Múzeum nemcsak az ásatások költségeinek vállalásával támogatta az őskor-kutatást, hanem Borsod vármegye közönségével együtt jelentős adományokkal járult hozzá a Barlangkutató Szakosztály munkájához és a *Barlangkutató* c. folyóirat megjelentetéséhez, mely *Vértess László* szerint „talán világvilágviszonylatban az első speciális feladatkörű negyedkorkutató orgánummá vált.”¹² A múzeum az egyre nagyobb inflációban is kitartó tagdíjfizetője a szakosztálynak.¹³

Maier István a magyar barlangkutatás fénykorának nevezi ezt a háborúval lezáródó szakaszt (1906—1918), amelyben a Földtani Intézet a Magyar Nemzeti Múzeum és a Miskolci Múzeum megbízásából a legtöbb, jelentős anyagot szolgáltató nagy bükki barlangot feltárták.¹⁴

A nehéz háborús évek után, s megváltozott körülmények között csak 1922-ben indult meg újra a barlangkutatás, elég szűkös anyagi lehetőségekkel. A Miskolci Múzeum *Hillebrand Jenőt* bízta meg, hogy a *Háromkúti-barlangban* folytassa a *Kadič* által megkezdett ásatásokat, melyek azonban régészetileg meddőnek bizonyulnak.¹⁵

1925-ben a Bűdöspest feltárásába bekapcsolódik Diósgyőr nagyközség is: a kultuszminiszterrel, Miskolc várossal és a Borsod-Miskolci Múzeummal együtt még az inflációs időkhöz képest is jelentős, 10 millió korona adományozásával megteremti a barlang további feltárásának anyagi lehetőségeit. Emellett a Borsod-Miskolci Múzeum még a *Mexikói-barlangi* ásatásokra is juttat egy kisebb összeget *Hillebrand Jenő*nek és *Saad Andornak*, Miskolc város pedig az *Aggteleki Cseppkőbarlang* rekonstruálásának egy részét fizeti. Ugyancsak Diósgyőr támogatásával kezdte meg *Bokor Elemér* 1925-ben, majd folytatta később *Bogsch László* a *Kecske-barlang* feltárását.¹⁶ 1932-ben és 1934-ben „Diósgyőr nagyközség előljáróságának és közönségének tudományszeretete és áldozatkészsége folytán a Borsod-Miskolci Múzeum megbízásából” *Saad Andor* ásatásokat folytat a *Diósgyőri-barlangban*.¹⁷

A miskolciak nagy érdeklődéssel figyelték a régészek munkáját: erről tudósít egy 1925. augusztus 29-i újságcikk: „Miskolcon megalakult a Magyar Barlang- és Ősemberkutató Társaság.”¹⁸

Istállóskő volt az egyik, a hazai paleolitikum történetének megismeréséhez lényeges új adatokat szolgáltatató lelőhely, melynek feltárását különösen szorgalmazta a Miskolci Múzeum, s javarészt ennek költségein dolgoztak a barlangban. 1927-ben *Saad Andor* és *Megay Géza* végzett itt ásatásokat, ő- és újkőkori anyagot hozva a felszínre. 1928-ban és 1931-ben a Borsod-Miskolci Múzeum

Megay Gézát bízta meg, hogy vezesse a Görömböly-tapolcai sziklaüreg feltárását.¹⁹

A harmincas években a Miskolc-környéki barlangok folyamatos feltárása mellett a hevesi Bükkre terelődik a figyelem. 1932-ben Dancza János megkezdte a Subalyuk feltárását. A középső-paleolit embermaradványok előkerülése után az ásások vezetését Kadič veszi át. A nagy munka, amelyet az 1938-ban megjelenő kitűnő monográfia koronázott meg, lekötötte a barlangfeltárásokra fordítható összegek jelentős részét, s Kadič Ottokárt személy szerint is, aki a Subalyukkal párhuzamosan elsősorban a hevesi Bükk néhány barlangját tárta fel.

A Keleti-Bükkben Mottl Mária a Ballavölgyi-sziklaüregben ását 1937—39-ben, s 1942-ben Kadič feltárja a Solyomkúti-sziklaüreget.²⁰

A kitörő világháború aztán hosszú időre megszakítja a munkát, hogy aztán a Szeleta és az Istállóskő feltárásának folytatásával új szakasz kezdődjék a magyar őskőkor-kutatásban.

Rövid kutatástörténeti áttekintésünket, melyben Miskolc város és a magyar paleolit-kutatás kapcsolatának legvirágzóbb szakaszával foglalkoztunk, hadd fejezzük be Kadič Ottokár meleg szavaival, melyet a rendszeres magyar barlangkutatás megindulásának 30 éves évfordulóján írt: A Földtani Intézet és a Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Osztálya mellett „... die dritte Stelle, wo die ungarische Höhlenforschung auf besondere Stütze gefunden hat, war das Miskolcer Museum.”²¹

T. DOBOSI VIOLA

J E G Y Z E T E K

¹ Lambrecht Kálmán: Herman Ottó, Barlangkutatás, III/1915. 1.

² Banner János: Herman Ottó helye a magyar őskőkor-kutatásban, HOM Evkönyve, III. Miskolc, 1963. 9.; Ua: Párbaj a negyedkori ember silex lándzsájával, HOM Evkönyve, V. Miskolc, 1965. 7—15.; dr. Saád Andor: A Bükk hegység ősembere és az avasi probléma, Borsodi Szemle, I. 2.; Vértes László: Az őskőkor és átmeneti kőkor emlékei Magyarországon, Régészeti Kézikönyv, I. Bp., 1965. 88—90.

³ Kadič Ottokár: A magyar barlangkutatás céljai és útjai, Barlangkutatás, I/1913. 14.

⁴ Bulla Béla: Válogatott természeti földrajzi tanulmányok, Bp., 1968. 97. l.

⁵ Lambrecht i. m. 3.

⁶ Kadič Ottokár: Az 1913. évben végzett barlangkutatásaim eredményei, Barlangkutatás, II/1914. 186.

⁷ Hillebrand Jenő: A pleistocaen ősember újabb nyomai hazánkban, Barlangkutatás, I/1913. 19.

⁸ Uo.

⁹ Kadič Ottokár: Jelentés a Barlangkutató Szakosztály 1914. évi működéséről. Barlangkutatás, III/1915. 1.

¹⁰ Kadič Ottokár: A Herman Ottó-barlang Hámor község határában, Barlangkutatás, IV/1916. 7.

¹¹ A Herman Ottó emléktábla bizottságának ülése 1916. május 4-én, Barlangkutatás, IV/1916. 91.

¹² Vértes i. m. 92.

¹³ Nyilvános nyugtázások a Barlangkutatás c. folyóirat különböző kötetiben.

- ¹⁴ S. Maier von Mayerfels: Rückblick auf die Geschichte der ungarischen Höhlenforschung. Barlangkutató, XIV—XV. 1926/27. 75.
- ¹⁵ Kadič Ottokár: A magyar barlangkutató állása az 1923. évben, Barlangkutató, X—XIII. 1922/25. 47.
- ¹⁶ O. Kadič: Stand der ungarischen Höhlenforschung im Jahre 1925. Barlangkutató, XIV—XV. 1926/27. 78.
- ¹⁷ Uo. Saád Andor: Újabb kutatások a Diósgyőri-barlangban, Barlangvilág, IV. 1934
- ¹⁸ Bibliographia Spelaeologica Hungarica, Barlangkutató XIV—XV. 123.
- ¹⁹ Vértes i. m. 126, 172.
- ²⁰ A cserépfalui Subalyuk-barlang, Geologica Hungarica 14. Kadič Ottokár: Cserépfalu vidékének barlangjai, Barlangkutató XVI. 1940.
- ²¹ O. Kadič: Dreissig Jahre Ungarischer Höhlenforschung, Barlangkutató, XVI. 1938. 2.

Mezolit-telep Sajóbáonyban

A magyarországi kőkorkutatás kevésbé ismert területe az átmeneti kőkor. A paleolit-kutatás gazdag családjában az átmeneti kőkor kutatásának csak a szegény rokon szerepe jutott. Ezt a tényt az is megerősíti, hogy az elmúlt fél évszázad magyarországi szakirodalmában a mezolit-problémákkal foglalkozó érdemi szócikkek száma nem több ötnél. Ezért van az, hogy ma sem tudunk megközelítően helyes választ adni olyan kérdésekre, melyek a levélhegyes kultúrák továbbélésével, vagy a magyar neolitikus kultúrák eredetével kapcsolatosak, holott tudjuk, hogy Magyarország az átmeneti kőkor idején is lakott terület volt. Ezt a tényt a múltban sem és ma sem lehet a kisszámú lelőhelyek okával magyarázni, mert jelenleg csak Miskolc közvetlen környékén több mint tíz mezolitikusnak feltételezett lelőhelyet ismerünk. Ezeknek a lelőhelyeknek az eszközgazdasága eléri a korábban már ismert — újabban feldolgozott¹ — avasi lelőhelyek gazdagságát.

Ezek közé a lelőhelyek közé tartozik a sajóbáonyi Mészszőlő. A terep bejárása során a báonyi völgy déli oldalán levő dombtetőn, a Mészszőlőben felszíni szórványeszközöket gyűjtöttünk. A terület alapos átvizsgálása alkalmával kerámia nem került elő.

A felszíni gyűjtésű eszközök megoszlása a következő:

Levélhegy	11 db	9,6 ⁰ / ₀
Atipikus hegy	8 db	6,7 ⁰ / ₀
Szakóca	5 db	4,4 ⁰ / ₀
Vakaró	4 db	3,3 ⁰ / ₀
Kaparó	4 db	3,3 ⁰ / ₀
Sima penge	8 db	6,7 ⁰ / ₀
Megmunkált penge	6 db	5,0 ⁰ / ₀
Megmunkált szilánk	21 db	18,5 ⁰ / ₀
Magkő	1 db	0,8 ⁰ / ₀
Egyéb szilánk	52 db	41,5 ⁰ / ₀
Összesen:	120 db	99,8 ⁰ / ₀